

ОСНОВИ ЗА ОДРЕБИВАЊЕ УЛОГЕ И ПОЛОЖАЈА СТРУЧНИХ СЛУЖБИ КРИВИЧНОГ ПРОГОНА У ОСТВАРИВАЊУ ДРУШТВЕНЕ САМОЗАШТИТЕ

Систем друштвене самозаштите, између осталог, одликују и два веома значајна својства, посматрано са становишта остваривања битних услова за успешно супротстављање нападима свих врста на добра и интересе одређене заједнице, а посебно оним најтежим, међу које, пре свега, спадају напади споља и деликвентно понашање чланова унутар заједнице. Та два обележја јесу: уткивање система друштвене самозаштите у организацију самоуправног социјалистичког друштва, као нераздвојног дела сталних процеса његовог развијања и даљег уобличавања, са циљем отклањања разноврсних штетних деловања, ма откуда они долазили, и доследно спровођење најсавременијих теоретских замисли у свакој од области интервенисања. При том су наведена својства тесно повезана и условљена како међусобно, тако и са осталим обележјима и елементима, па им приликом проучавања на тај начин и треба приступити.

У складу са овим, а у погледу непосредног деловања овако постављеног и изграђиваног система безбедности уочава се неколико битних момената: бројност и разноврсност примењених мера, ширина укључивања носилаца активности и вишеструкост самих акција, као и богатство њихових садржаја. За успешно супротстављање друштвено штетним појавама, без обзира на природу и испољену опасност за добра и вредности на којима почивају здрави производни и остали односи у заједници и њена сигурност уопште, предвиђено је коришћење читавог низа мера: идејно-политичких, социјалних, васпитно-образовних, нормативних, контролних и организационих. Усвајањем таквих решења која се односе на мере које могу да се предузму да би се достигли циљеви друштвене самозаштите, а упоредо с тим и на носиоце овлашћене за њихово предузимање, дошло се до изузетно обухватног и до сада пракси готово непознатог система супротстављања друштвено штетним појавама. На овај начин обједињена су у складну, уобличену целину деловања свих чинилаца, од којих зависи успешна заштита друштвених вредности у моменту када су изложене или им прети опасност да буду изложене насртајима од стране појединаца или група из дате средине или изван ње. Јединство активности усмерених на сузбијање и спречавање понашања која су у супротности са утврђеним правилима понашања добило је овде свој пуни смисао. Сваком грађанину, а посебно радном човеку, стављено је у задатак да непосредно или посредно даје допринос у различитим напорима заједнице на плану сопствене безбедности и тиме безбедности сваког њеног члана; било да подстиче де-

ловање стручних служби или других за то организованих делова друштва, било да узима учешћа у одређеним активностима и акцијама. При том се итекако водило рачуна и о неким кључним поставкама криминалне политике брижљиво негованим и развијеним у југословенској науци већ дуже време, упоредо са општим друштвеним кретањима и развојем. Јавност и целокупне друштвене снаге упућене су на деловање чији је садржај одређен јачањем социјалистичког самоуправног морала, учвршћивањем здравих међуљудских односа и отклањањем материјалних услова који погодују јављању криминалитета и друштвено неповољних, штетних појава у ширем смислу.¹⁾ Истовремено, оне ће стално сарађивати са ужим, стручније припремљеним организацијама друштва којима је поверен казнени прогон прекршилаца²⁾ и то у свим деловима поступка: од откривања почињеног дела преко пресуђења, до извршења казне и поновног прихвата осуђеног, после издржане казне.

У вези с овим долази до прерасподеле права и дужности међу одређеним посебно организованим деловима друштва, а и уопште унутар заједнице. Тежиште прелази са државних органа и служби на облике удруживања слободних произвођача и грађана и активности које их прате. Међутим, то свакако не значи да су државни органи и стручне службе остављени по страни. Њихови задаци, унеколико мање бројни, и даље су веома сложени. И на њима остаје осетан део одговорности за успешно праћење и подржавање свих друштвених процеса, поготову када је реч о активностима које изискују посебна знања и искуства, у којима они иступају не само самостално већ и пружајући потребну помоћ самоуправним организацијама. С друге стране, они ће у својим редовним делатностима имати главну подршку баш код тих организација и код радних људи и грађана. На тај начин долази до узајамног повезивања два битна елемента друштвене заштите, без чијег јединства она не може ни да буде остварена. Оваква кретања су праћена и богаћењем средстава помоћу којих се супротстављају штетним појавама и уопште поремећајима у друштвеним односима.

Уз брижљиво разрађен механизам кажњавања, који се усавршава у складу са измењеним условима развитака друштва, као само једна од могућности интервенисања и то привремена, с обзиром на тежње и правце будућих односа заједнице према прекршиоцима правила понашања, како се предвиђа³⁾, све су разноврснији облици интервенисања без својства

1) Љ. Бавцон: „Улога јавности у сузбијању криминалитета“, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право“, бр. 2/1963, стр. 213.

2) Љ. Бавцон: „Улога јавности у сузбијању криминалитета“, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право“, бр. 2/1963, стр. 215—218.

3) Најновија збивања показују да супротстављање криминалитету путем санкција не доводи до жељених резултата, јер се на тај начин не захвата у корене зла, не отклањају се чиниоци који доприносе или погодују његовом јављању. Зато се и даље, у целом свету бележи пораст броја случајева делинкветног понашања у облику који забрињава. О томе је расправљано и на последњем, V саветовању ОУН о спречавању криминалитета и поступању са преступницима које је одржано у Женеви, септембра 1975. (Б. Јанковић: „Шта је ново у криминалу“, „Политика“, 3. октобра 1975, стр. 11). Отуда и све више прихваћено схватање о прекој потреби да се досадашњи приступи овим проблемима из основа измене и да се изграде механизми супротстављања друштва криминалитету, чије је полазиште отклањање узрока, а не претежно примена казне после савршеног чина (М. Милутиновић: „Криминологија“, Бгд. 1969, стр. 430.; Р. Bouzat, J. Pinatel: „Traité de droit penal et de criminologie“, III, Paris 1970, pp. 152—154).

принуде, односно у којих је принуда сведена у границе нужног и изменила своју првобитну природу.⁴⁾ И код саме казне, с обзиром на смисао који има сврха кажњавања, тежиште се ставља на спречавање деликвентног понашања, као други суштински део њеног садржаја, поред одмазде.⁵⁾ У складу с тим одвија се и поступак са кажњеним деликвентима током извршења изречене санкције и посебно у моменту поновног укључивања у уобичајене животне активности.⁶⁾

Наведена битна обележја укупних кретања у вези са стварањем и усавршавањем система одбране друштва од штетних појава, која су у систему друштвене самозаштите већ добила свој најпотпунији израз, с тим што се ту задржавају сасвим јасно изражене тежње даљег обликовања које прати развој свих односа, у производњи и изван ње, представљају кључне тачке за одређивање места и улоге сваког дела тог система, па и стручних служби кривичног прогона. Било да је реч о начину њиховог организовања и деловања или о средствима којима се служе и којима ће се служити у остваривању утврђених циљева и начину њиховог коришћења, они ће неминовно бити условљени знатно ширим, општим захтевима, развојним процесима и тежњама којима се одређују путеви напретка дате заједнице.

Основ и границе кривичне заштите и учестаност и састав појава криминалитета као полазишта за одређивање места и улоге служби кривичног прогона у систему друштвене самозаштите

У покушајима да се ближе одреди место и улога стручних служби кривичног прогона у склопу система друштвене самозаштите, у садашњем тренутку или, што је још важније, код предвиђања предстојећих промена и дограђивања, поред општих обележја самог заштитног механизма, укључујући у то и његове основе, који врше посредне или непосредне утицаје на сва кретања, неопходно је да се пође од одлучујућих утицаја које ту имају основи, обим кривичноправне заштите, учесталост и састав криминалитета, као одраз и показатељи заинтересованости дате заједнице за области у којима постоји потреба за одбрану њених интереса и вредности и степена угрожености опште корисних и вредних добара, за које је нужно да се организује заштита. Ово из разлога што ће управо стање овде

4) Заштита те врсте почива даље и на развијању друштвене свести, на одговорности и свести човека — произвођача, грађанина који је ослобођен несигурности, страха за живот и других нужности у којима још увек живи и ради да би живео (Ј. Борђевић: „Уставно право“, Бгд. 1975, стр. 317).

5) Ф. Бачић: „Кривично право — општ. дел“, Скопје 1972, стр. 564. и даље.
Р. Bouzat, J. Pinatel: „Traité de droit pénal et de criminologie“, I, Paris 1970, pp. 386—391.

6) Б. Чејовић: „Нека разматрања о принципу индивидуализације извршења казне лишења слободе“, „Зборник Института за криминологију и социолошка истраживања“, бр. 1/1972, стр. 225—226.
Ж. Јашовић: „Принципи преваспитања осуђених лица на казну лишења слободе“, „Правни живот“, бр. 2/1964, стр. 26.
„Спречавање и сузбијање криминалитета — Извештај генералног секретара ОУН“, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право“, бр. 1/1973, стр. 23.

В. Туцаковић: „Размишљања о ресоцијализацији осуђених лица“, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право“, бр. 3/1969, стр. 456—467.

присутно, усмеравати све активности стручних служби кривичног прогона, по врсти, садржини и домету.

Опште прихваћено начело јесте да основе кривичноправне заштите друштвених вредности представљају, пре свега, замисли о задацима који стоје пред државом, зависно од политичких, идеолошких, филозофских и економских програма о уређењу и развојку дате заједнице. Из тога ће произаћи циљеви кривичног права, система кажњивих радњи и санкција, начин организовања и рада правосуђа, и то увек у складу са настојањима да се супротстави друштвено штетним понашањима којима се нападају битни интереси друштва.

У том смислу, а на основу одговарајућих уставних решења, и југословенско кривично законодавство је утврђивало и утврђује основе и циљеве кривичноправне заштите која се обезбеђује за нападнуте друштвене вредности и вредности појединаца⁸⁾. Одредбе члана 1. Кривичног законика, чији је првобитни текст стар готово две и по деценије, указују на више добара која он треба да заштити. Почиње од одбране личности грађана и њихових уставом и законима зајемчених права и слобода, када су изложени насиљу, самовољи, привредној експлоатацији и другим по друштво опасним делима, да би даље означио и преостале суштинске вредности социјалистичке заједнице: њене политичке, националне, економске и социјалне основице; независност и безбедност, друштвено уређење и Уставом и законима утврђени државни поредак.

Промене овог законодавства које су у току нису мимоишле ни питања о којима је реч, нити су могле да их мимоиђу, с обзиром на развојне токове друштвено-економских односа, на чему је иначе и заснована уставна реформа из 1974. године. Кривични закон СФРЈ⁹⁾, у члану 1. мења и до-

7) Ф. Вачић: „Границе репресије у свјетлу криминалне политике нашег социјалистичког друштва“, XI годишње саветовање Југословенског удружења за кривично право и криминологију, Пула 1973. (материјали), стр. 25; „Државноправни постулати савремене државе и њихово мјесто у кривичном праву“, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право“, бр. 1/1973, стр. 35.

8) Најпотпунији увид у усвајана законодавна решења добија се праћењем свих прописа, како оних који су претходили кодификацији тако и каснијих. У том погледу су посебно вредни прописи донесени непосредно после рата (1945—1946). Њихове одредбе јасно показују тесну узајамну повезаност постојећих општих друштвених услова и основа и граница кривичноправне заштите, као и утицаје које они међусобно имају у процесима развоја и изградње дате заједнице. Такође Законом о кривичним делима против народа и државе („Службени лист ДФЈ“, бр. 66 од 1. септембра 1945. и „Службени лист ФНРЈ“, бр. 59 од 23. јула 1946) заштита је пружена постојећем државном уређењу ФНРЈ, њеној спољној сигурности, основним демократским, политичким, националним и економским тековинама ослободилачког рата¹⁾, федеративном уређењу државе, равноправности и братству југословенских народа и народној власти, када постоји било каква покушај да се путем насиља одобре или угрозе. Иста заштита је уз претпоставку узајамности, пружена и поретку у земљама с којима ФНРЈ има уговор о савезу, пријатељству и сарадњи²⁾ (члан 2). Одредбе Закона о забрани изазивања националне, расне и верске мржње и раздора („Службени лист ДФЈ“, бр. 36 од 29. маја 1945. и „Службени лист ФНРЈ“, бр. 56 од 2. јула 1946) односе се, у погледу заштите, на равноправност грађана и народа и њихово братство и јединство. Најзад, Закон о заштити општенародне имовине и имовине под управом државе („Службени лист ДФЈ“, бр. 36 од 29. маја 1945. и „Службени лист ФНРЈ“, бр. 86 од 25. октобра 1946) и Законом о сузбијању недопуштене трговине, недопуштене шпекулације и привредне саботаже („Службени лист ДФЈ“, бр. 26 од 25. априла 1945. и „Службени лист ФНРЈ“, бр. 56 од 12. јула 1946) штитили су привредне основе земље у приликама обнове и изградње и стварања полазишта за општи економски напредак.

9) „Службени лист СФРЈ“, бр. 44/1976, стр. 1329.

пуњава постојећи пропис о „заштитној функцији“¹⁰⁾ кривичног законодавства, узимајући у обзир одредбе основних начела, II и члана 176. Устава СФРЈ¹¹⁾. Усвојено је следеће решење: „Кривично законодавство у Социјалистичкој Федеративној Републици Југославији заштићује од насиља, самовоље, експлоатације, контрареволуционарне делатности, кршења уставности и законитости и других друштвено опасних дела: основна права и слободе човека и грађанина; њихов друштвено-економски положај; социјалистичко самоуправно друштвено уређење; независност и безбедност земље, братство и јединство и равноправност народа и народности и уставом утврђени правни поредак“¹²⁾. Пут за остваривање тих задатака је прописивање кривичних дела и санкција и њихова примена према свакоме ко се деликвентно понаша. Поред тога Закон садржи и нове, у ранијим прописима непознате, одредбе о основама и границама кривичноправне заштите. Чланом 2. је предвиђено: „Заштита човека и других основних вредности социјалистичког самоуправног друштва и примењивање кривичне принуде кад је и у мери у којој је то нужно за сузбијање друштвено опасних делатности, представљају основ и границе за одређивање кривичних дела и прописивање кривичних санкција“. Овим треба да се начелно ускладе стварне потребе за одбрану интереса заједнице и права човека и општи ставови о ограничавању принуде¹³⁾, садржани у Уставу СФРЈ¹⁴⁾.

Основано је да се претпостави да је овде реч о почецима даљег, свакако и осетнијег сужавања непосредне државне интервенције у области изграђивања и одржавања заштитних механизма и отварања нових простора за све обухватније преношење надлежности на самоуправне организације радних људи и грађана. А то је управо веома значајна околност и за садашњи тренутак система друштвене заштите и његове видове испољавања и за уобличавања којима ће се тек приступити. Устав СФРЈ из 1974. године управо је тако и усмерио будућа кретања.

10) У образложењу Нацрта савезног кривичног закона израз „функција“ је означен као најприкладнији, с обзиром да је у питању задатак „који траје, који се континуирано врши и остварује“, што је битно и за ова разматрања (Нацрт Савезног кривичног закона, Скупштина СФРЈ, АС бр. 230/1, Вгд., јула 1975. — Образложење, стр. 15).

11) Исто, стр. 15.

12) Нацрт савезног кривичног закона је садржавао шире решење: изричито је наведена заштита друштвене својине као израза социјалистичких самоуправних односа, и независност и безбедност земље. Истовремено, шире су опредељивани и поједини од појмова садржаних и у коначној одредби. (Скупштина СФРЈ, АС бр. 230/1, Вгд. јула 1975, стр. 1). У образложењу Предлога Кривичног закона СФРЈ изричито је наведено: Основни је смисао ове одредбе да се са друштвено-политичког становишта, на уопштен начин, истакну основне вредности нашег социјалистичког самоуправног друштва које се заштићују кривичним законодавством и да се одреде најтипичнији облици напада на те вредности (Скупштина СФРЈ, АС 230/18, Вгд. јула 1976, стр. 14).

13) Нацрт Савезног кривичног закона, Скупштина СФРЈ, АС бр. 230/1, Вгд. јула 1975. — образложење, стр. 16.

14) Устав СФРЈ — Основна начела под IX изричито је предвиђено да су органи самоуправљања, државни органи, самоуправне организације и заједнице и, друштвено-политичке и друге органаизације, радни људи и грађани „позвани да целокупном својом делатношћу... проширују и развијају све облике самоуправљања и социјалистичког самоуправног демократизма, а нарочито у областима у којима преовлађују функције политичке власти, ограничавају принуду и стварају услове за њено отклањање...“ (Устав СФРЈ — основна начела IX¹, Изд. Просвета — Збирка прописа, Бгд. 1974, стр. 11). Принуда се ограничава и отклања, упоредо са процесом изграђивања односа међу људима, који су засновани на свести о заједничким интересима, на социјалистичкој етици и на слободном стваралаштву човека¹.

Циљеви кривичноправне заштите и њени основи даље се повезују за непосредне обиме криминализације понашања и подручја у којима ће се у том правцу интервенисати, што опет битно и непосредно утиче на активности стручних служби кривичног прогона и расподелу обавеза унутар система друштвене самозаштите.

У југословенском кривичном законодавству извршено је неколико измена и допуна, у времену од прве кодификације (1951) до преуређења после доношења Устава из 1974. године. Међу њима највише пажње заслужују промене до којих је дошло 1959, 1962. и 1973. године. Заједничка особина тих захвата је истовремено укидање постојећих и увођење нових инкриминација, зависно од онога што се у суштини догађало у појединим областима у којима је остваривана заштита. При том се не би могло рећи да је већ тада испољена тежња евентуалног сужавања простора криминализације. Напротив, процес се углавном одвијао у супротном правцу, што је и разумљиво, ако се узму у обзир значајне промене у друштвено-економском животу заједнице и изражене противуречности. Законом о изменама и допунама Кривичног законика од 2. јула 1959. године¹⁵) укинута је седамнаест инкриминација¹⁶), али је зато прописан и знатан број нових међу делима у привреди, затим против здравља људи, против имовине, опште сигурности и оружаних снага¹⁷). Тежиште у Закону од 22. јула 1962. године¹⁸) било је на систему санкција, с тим што нису сасвим изостале и нове инкриминације. Било их је две¹⁹). Посебну пажњу при настајању ове врсте привлаче решења из Закона о изменама и допунама Кривичног законика од 31. јануара 1973. године²⁰). Ту је у учињен крупан корак ка потпунијој заштити самоуправних односа, прописивањем нових кривичних дела: злоупотребе самоуправљања, неизвршења судске одлуке и противправног отуђивања и прибављања друштвене имовине. Новине су и дела: признавање капитулације и спречавање борбе против непријатеља: тероризам, отмица ваздухоплова и угрожавање безбедности лета ваздухоплова. Вредност овако насталих промена је не само у садржини одредаба, одмах примењених са не малим успехом у пракси, него и у томе што су оне биле зачетак свеобухватног преуређења кривичног законодавства које је само донекле привођено крају усвајањем Кривичног закона СФРЈ и

15) „Службени лист ФНРЈ”, бр. 59.

16) Дванаест од укинутих инкриминација биле су из главе XIX Кривичног законика. Променени услови у привређивању, нарочито новонастали односи у производњи и размени производа и осетно различит положај пољопривреде у поређењу са претходним периодом допринели су да више није имало основа да се у Законику задрже кривична дела као што су: производња неупотребљивих производа, стављање у промет рђавих производа, штетно трговинско пословање, повреда забране промета непокретностима, недозвољена трампа и купопродаја, ускраћивање или закидање обезбеђеног снабдевања, неизвршење обавезних испорука пољопривредних производа, давање лажних података у вези са испоруком и вештачко повећање тежине испоруке и т. сл. За интервенцију државе у целини овде је значајно да ће нека од понашања чија друштвена опасност није сасвим изостала, већ је само измењена, наћи своје место међу другим кажњивим радњама, пре свега, привредним преступима.

17) У питању су на пример, дела: служење алкохолних пића малолетницима, одузимање моторног возила, несавесно чување друштвене имовине, непружање помоћи лицу повређеном у саобраћајној незгоди, крађа војне опреме.

18) „Службени лист ФНРЈ”, бр. 31/62. Исправка објављена у „Службеном листу ФНРЈ”, бр. 37/62.

19) Кривична дела: олавање државне тајне и недозвољено располагање становима.

20) „Службени лист СФРЈ”, бр. 6/1973.

све бржим уобличавањем прописа у социјалистичким републикама и покрајинама.

Која су основна обележја нових прописа када су у питању подручја криминализације одређених понашања и њихов број? Најпотпуније промене предвиђене су у општем делу и савезног и појединих републичких закона. Тако на пример, одредбе о припремању кривичног дела, о обједињавању казни лишења слободе, повишењу доње границе казне лишења слободе, о могућностима за ослобођење од казне, о заштитном надзору уз условну осуду, застарелости извршења мера безбедности и незастаревању кривичних дела геноцида и ратних злочина, о могућности уступања јурисдикције страном држави за кривична дела странаца, за које иначе важи територијални принцип итд. Даље, тежиште је на разради, већој прецизности и бољој уобличености постојећих одредаба јединственог законодавства, како онда када их преузима савезни закон, тако и када налазе своје место у законима република и покрајина. Инкриминације којих раније уопште није било, негде су бројније, негде сведене на неопходну меру, да би се удовољило преузетим обавезама. Њихово подробније упознавање могуће је тек када буде окончан рад на републичком и покрајинском законодавству. Ипак и у овом тренутку ту се може запазити да у приступу има доста заједничког. Предмет изузетне пажње законодавца јесу заштита слобода и права грађана и радних људи, у складу са њиховим положајем као носилаца самоуправљања према усвојеним уствним начелима, њихов телесни интегритет, друштвена својина, братство и јединство. Вероватно је да ће овакав став бити задржан и до краја.

Посматрано са становишта дугорочнијег уређивања система супротстављања друштвено штетним појавама, решења у новом кривичном законодавству не значе и остављање по страни битних претпоставки о постепеној декриминализацији понашања у многим областима друштвеног живота. Основно полазиште Устава о ограничењу принуде није запостављено па је, упоредо са прописивањем нових дела, дошло и до укидања неких која су постојала у претходним периодима или је проширена могућност слободног одлучивања да ли ће се приступити гоњењу. Истовремено је детаљно преиспитан и систем санкција, нарочито у погледу њихових граница за поједине деликте. У том смислу је вредно пажње разматрање у образложењу Нацрта кривичног закона СР Словеније: „Очигледно треба да се државно законодавна интервенција, у складу са општим друштвеним системом, колико је могуће повуче и то у више погледа. Пре свега је овде у питању повлачење казненопоправне интервенције и репресије из оних области где је реч о међуљудским и међусобним односима које могу или би могли да их регулишу људи — сами или у оквиру самоуправних институција. Казненопоправна интервенција овде уопште не треба да се појављује, или пак само као *ultima ratio*, онда када су могућности исцрпљене”²¹).

Сасвим је извесно да се чине напори и да ће они даље бити, условно речено, још озбиљнији да се одстрани неповољне последице грешака око нагомилавања инкриминација и на тај начин губљења њихове вред-

21) Образложење нацрта Кривичног закона СР Словеније — материјал. стр. 6.

ности. Успешност интервенције, између осталог, условљена је и успешношћу и корисношћу закона који се примењују. Непотребна одредба у њему умањује снагу оне која је неопходна, а ширина захвата, веома често заснована на излишним криминализацијама које погађају масу грађана чије понашање по испољеној друштвеној опасности битније не угрожава дати систем вредности, искључује јавност и из оних активности које су преко потребне за правовремено и задовољавајуће организовање превенције и репресије²³). Када ново законодавство буде уведено у праксу, стручним службама кривичног прогона, као и другим сродним установама неће бити тешко да изврше своју мисију у склопу система друштвене самозаштите.

Најзад, за организовање интервенције стручних служби кривичног прогона, њен обим и приступе у остваривању циљева заштите друштва у склопу целокупног система друштвене самозаштите, од посебног значаја је и стање криминалитета и других штетних појава, њихов састав и број. Исто тако, пажњу треба поклонити и изграђивању основа за савремена предвиђања будућих кретања кажњивих радњи, по учесталости и врстама, без обзира на колике се тешкоће ту наилази и ма колико били непознати подаци о стању у протеклим раздобљима²⁴).

Битна својства криминалитета се обично прате према укупној учесталости, саставу, густини и тежини²⁵). Такав приступ је прикладан и за ова разматрања, мада би користило и ближе упознавање осталих обележја за која пружа податке садашњи начин редовног праћења деликвентног понашања.

Број осуђених, пунолетних и малолетних лица у Југославији био је 1975. године 122.845. Претходне године забележено је мање осуђених лица (113.890), а и у свим осталим годинама до 1970. године учесталост кривичних дела је испод тога, али се креће нешто изнад обима у 1973. години (1970. — 109.093), 1971 — 106.642; 1972 — 110.533; 1973 — 98.483). Међутим, критична тачка потиче из 1964. године, па је индекс за 1974. годину у односу на њу 93 пунолетна осуђена лица, док је стање у 1975. години знатно погоршано. Иако се јављају застоји у порасту броја осуђених малолетника (1972. и 1975), посматрано у целини прилике су незадовољавајуће. Током 1974. године било је осуђено 7.859 или на индекс 100 за 1964. годину — 197²⁶), да би се тај број у 1975. години задржао на 7.196⁶²). Свакако да су процене стања у овој области ипак само претпоставке, а не сигуран, довољно проверен закључак, јер остаје још увек отворено питање правог

22) Ф. Бачић: „Границе репресије у свјетлу криминалне политике нашег социјалистичког друштва“, XI саветовање Југословенског удружења за кривично право и криминологију, Пула 1973. (материјали), стр. 24.

23) В. Н. Кудрявцев: „Причинност в криминологији“. Москва, 1968, стр. 151—174.

В. Скаберне: „Криминална прогноза“, „Ревиија за криминалистико ин криминологију“, шт. 4/1964, стр. 191—201.

Б. Угљешин, В. Водинелић: „О прогнози антисоцијалног и асоцијалног понашања душевних болесника“, Југословенска ревија за криминологију и кривично право бр. 3/1968, стр. 421—435.

24) Ф. Бачић: „Кривично право — општ. дел“, Скопје 1972, стр. 33—36.

25) „Статистички извештај за 1974. годину“, Савезни секретаријат за правосуђе и организацију савезне управе, Бгд. август 1975, стр. 69.

26) „Статистички извештај за 1975. годину“, Савезни секретаријат за правосуђе и организацију савезне управе, Бгд. јула 1976, стр. 69.

домета државне интервенције у овој области. Тамна бројка криминалитета не треба да буде занемарена, поготову у неких врста деликвентног понашања, међу којима се издвајају привредна кривична дела, али резултати који су већ забележени обећавају да ће у догледно време доћи и у томе до знатнијих промена. Овде ваља имати у виду да се у целом свету бележи осетан пораст криминалитета и то оних дела чија је друштвена опасност нарочито испољена²⁷⁾. Насртаји на највеће вредности као што су живот и телесни интегритет, имовина и сл. учестали су у загрињавајућим размерама. Дошло се дотле да се у економски и културно најразвијенијим заједницама сматра да ће у догледно време половина становништва вршити неко од кажњивих дела²⁸⁾.

Што се тиче састава криминалитета, полазећи од стања за учиниоце дела који су осуђени правоснажним одлукама судова, најбројније су две групе деликвената — учиниоци кривичних дела против живота и тела (22.835)²⁹⁾ и против опште сигурности људи и имовине (21.266)³⁰⁾. Поред тога масовно су заступљени деликти против части и угледа и имовински деликти на штету приватне имовине (15.450). Најзад, учестало се врше и кривична дела против друштвене имовине (10.825), која су иначе дуже времена и најспорије откривана. Наведених пет група кажњивих радњи са чињавају готово четири петине утврђеног криминалитета³¹⁾. А управо, с обзиром на вредности на које се код њих напада, са изузетком кривичних дела против части и угледа, у питању је изузетно штетно и опасно понашање појединаца и група. Стање је још неповољније када се узме у обзир број осуђених лица у поврату. Током последње године посматрања њих је било 15,2% међу пунолетним и 8,3% међу малолетним деликвентима у односу на све осуђене. Вишеструких повратника је забележено 47,5%, а специјалних чак и 54,2%³²⁾.

Овакво стање у вези са појавама криминалитета у ужем и ширем смислу³³⁾, недвосмислено показује, уз све остале чиниоце државне кривичноправне интервенције усмерене на одбрану друштвених вредности од најразличитијих напада до којих долази и за дуже периоде ће још дола-

27) Б. Јанковић: „Шта је ново у криминалу“, „Политика“ 3. октобра 1975, стр. 11. L. Sichler: „Pourquoi le crime paie“, „L'express—Edition internationale“, No. 1262, 15—21 septembre 1975, pp. 34—37.

Јб. Бавдон: „Спречавање криминалитета и његово савладавање — изазов последње четвртине двадесетог века (V конгрес ОУН)“, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право“, бр. 3/1975, стр. 473—482.

28) Предвиђања Jacques-a Leauté-a за Француску, на основу статистичких података и уочених општих кретања. Он је чак упозорио да је француска нација у опасности када је реч о криминалитету (L. Sichler: „Pourquoi le crime paie“, L'express—Edition internationale, No. 1262, 15—21 septembre 1975, p. 36).

29) При том, број лица осуђених за ова кривична дела је у сталном опадању („Статистички извештај за 1975. годину“, стр. 71).

30) Овде је пресудан утицај учесталости вршења кривичних дела угрожавања јавног саобраћаја, што такође условљава бројне и изузетно сложене задатке органа кривичног прогона и шире, свих носилаца друштвене самозаштите.

31) „Статистички извештај за 1975“, Савезни секретаријат за правосуђе и организацију савезне управе, Бгд., јула 1975, стр. 69—70.

В. Петровић: „Најчешће у затвор воде волан, нож и псовка“, „Политика“, 31. августа 1975, стр. 8.

32) „Статистички извештај за 1975. годину“, Савезни секретаријат за правосуђе и организацију савезне управе, Бгд. јула 1976, стр. 76.

33) Овде долази још 5.848 правних и 8.063 одговорних лица кажњених за привредне преступе („Статистички извештај за 1975. годину“, Савезни секретаријат за правосуђе и организацију савезне управе, Бгд. јула 1976, стр. 112), као и милионска маса кажњених за прекршаје.

зити³⁴⁾, сву сложеност задатака који стоје пред стручним службама кривичног прогона, а истовремено потврђује њихов значај као једног од кључних елемената система друштвене самозаштите. Ово тим пре, што нити тренутно, а нити у периоду доступном могућностима сигурнијих предвиђања, учесталост деликвентног понашања и његова забрињавајућа садржина, одређена по врсти дела и последицама које настају, иако не расту, остају неизмењени. А то упућује на постојање жаришта која тек треба сузбијати, поред напора чији је циљ да се спречи њихово распламсавање.

Стручне службе кривичног прогона и остваривање циљева друштвене самозаштите

Служба унутрашњих послова, јавна тужилаштва и судови стоје пред бројним обавезама поводом остваривања заштите друштвених интереса и добара. Откривање, испитивање и пресуђење кажњивих радњи само је један део замашних послова који у вези с тим треба да се обаве. Одређивати неке од њих као важније, а друге као мање значајне немогуће је, јер је реч о целини из које нема ни разлога ни потребе да се издваја ма који њен део. Озбиљне грешке би могле да буду начињене и када би се тражило раздвајање основне и споредне делатности, пошто су оне међусобно итекако условљене. Активности ових служби на сузбијању криминалитета су у суштини само почетак даљих, разноверних и подједнако одговорних настојања у склопу свих друштвених тежњи да се успостави и у пракси оствари најуспешнији заштитни механизам социјалистичке заједнице и њених чланова.

Главни терет откривања кажњивих радњи и њихових учинилаца у овом тренутку пада на службу унутрашњих послова. Она те послове обавља непосредно (97.497 случајева у 1975. години) или у сарадњи са оштећеним (86.326) или другим грађанима (2.493), затим са оштећеним организацијама удруженог рада (20.424), службом друштвеног књиговодства (124), инспекцијским службама (340) и осталим учесницима (942). Жртве извршених деликата, појединци или организације удруженог рада, као и други заинтересовани грађани и установе, поднели су током 1975. године непосредно пријаву јавном тужилаштву у 90.045 случаја, док је служба унутрашњих послова то учинила у 208.146 случајева.³⁵⁾ У самом поступку откривања служба је и сигурнија, прикупља потпуније податке и сваки случај обрађује с неопходном систематичношћу. О томе сведочи број одбачених пријава и пријава по којима је истрага прекинута или обустављена.³⁶⁾ Половина пријава поднесених од стране саме службе унутраш-

34) М. Милутиновић: „Криминологија“, Београд 1969, стр. 151—152.

35) „Статистички извештај за 1975. годину“, Савезни секретаријат за правосудје и организацију савезне управе, Бгд. јула 1976, стр. 59.

36) Током 1975. године кривичне пријаве су одбачене у 23,7% случајева, док је истрага прекинута у 0,2%, а обустављена у 3,8% случајева. Иначе, исте године од 87.678 пунолетних лица против којих је вођен поступак и завршен без осуде, у 0,4% случајева су примењене одредбе чл. 4. ст. 2. КЗ, у 2,6% случајева утврђено је да почињено дело нема законом предвиђена обележја кривичног дела, у 7,7% случајева дошло се до закључка да постоје околности које искључују гоњење или кривичну одговорност, док у 22,1% случајева није било доказа да је окривљени извршио дело за које се терети. Бројне су ситуације када тужилац одустаје од тужбе (укупно 67,2% случајева). То чешће чини приватни тужилац — 53,4%, него јавни — 13,8% случајева). „Статистички извештај за 1974. годину“, Савезни секретаријат за правосудје и организацију савезне управе, Бгд. јула 1976, стр. 59 и 62).

њих послова завршава се оптужењем, с тим што су бројни такви случајеви и када је служба била посредник, нарочито грађанима који нису претрпели штету. Савеснији од осталих у припремању потребних материјала су оштећене организације удруженог рада и инспекцијске установе.³⁷⁾

Једна од битних претпоставки за успешну заштиту друштвених вредности је не само откривање почињених кажњивих радњи него и свих учинилаца. Досадашња искуства југословенске праксе у том погледу су неповољна, упркос забележених побољшања, нарочито у 1975. години.³⁸⁾ Учиниоци откривених кривичних дела током 1975. године остали су непознати у 27,9% случајева.³⁹⁾ Када се зна да и тамна бројка криминалитета још увек није за занемаривање, онда је очигледно да постигнути резултати у овом делу остваривања заштитних механизма пре могу да буду подстицај служби и осталим чиниоцима за прегнућа која их очекују него потврда већ оствареног успеха.

Иначе маса од 298.191 лица против којих су поднете кривичне пријаве, а која се значајно увећава када се узму у обзир и грађани гоњени за прекршаје, сама по себи опредељује неопходност деловања, у оквиру система друштвене заштите, посебних стручних и технички одговарајуће опремљених државних служби, каква је, између осталих, и служба унутрашњих послова. Без њеног постојања и даљег усавршавања шире укључивање радних људи и грађана у активности ове врсте било би, ако не онемогућено оно крајње отежано. Широко заснована друштвена настојања би остала без чврстог ослоња за усмеравање и систематско вођење, као што би без тих настојања и тесне сарадње стручних служби и свих радних људи и грађана и највећи напор ма како добро оспособљених и опремљених органа прогона дао сасвим сиромашне плодове. Одвео би на странпутице са којих је повратак веома тегобан, уместо да води правим путевима чврстих веза и узајамних помагања⁴⁰⁾.

Обим криминалитета је чак и небитна околност која потврђује оправданост оваквих ставова. Савремени злочин упорно тражи своје изгледе да се одржи, да одбије „нападе“ здравих снага датог друштва. Његова организација добија сразмере неслућеног, поступци и средства за извршење дела се непрекидно „обогаћују“, и то таквом брзином да често превазилазе и расположива средства органа јавне безбедности. Не ретко злочин је дуже време, па и трајно недоступан службама прогона; способан је да се прикрива на безброј начина. Најзад, у њему је све мање обележја националног. Прешао је границе уже одређених средина и разграњао се на све стране, обухватајући шири подручја, поједине континенте или цео свет⁴¹⁾. Отуда и одлучан захтев да се борба против тог и таквог

37) По пријавама оштећених организација удруженог рада које су непосредно поднете у 1975. години у 72,3% случајева је дошло до оптужења, код СДК тај однос је 44,3%, а код осталих инспекцијских служби чак и 59,5% („Статистички извештај за 1975. годину“, Савезни секретаријат за правосудје и организацију савезне управе, Бгд. 1976, стр. 59).

38) Б. Јанковић: „Откривају се и најтежа дела привредног криминала“, „Политика“, 1. октобра 1975, стр. 12.

39) Тај неповољни učinак бележен је и у више протеклих година („Проблеми казнене политике судова — Реч П. Марине“, Бгд. 1973, стр. 293).

40) „Одлучно, али без драматизације“, „Комунист“, 4. августа 1975.

злочина у нужној мери ослони на одговарајућа знања и средства, којима непосредно мора да рукују стручне службе, као посебан део система друштвене самозаштите. За тренутак је и југословенска пракса суочена са свим тим проблемима⁴²⁾. Благовремена и енергична интервенција свих снага укључених у систем друштвене самозаштите и захвати државних служби тамо где је требало одговорити равном мером на понашање неодговорних пословних кругова отворила је широк простор за сузбијање таквих појава које се сада све брже повлаче⁴³⁾. Њихово повлачење ће се наставити и убрзати када буду савладани до краја и остали отпори који су отежавали откривање и гоњење. Тај процес је повезан са уобличавањем и учвршћивањем етичких мерила и јавне одговорности најшире постављене⁴⁴⁾, јер само на тај начин се стварају услови да се искорене заблуде да било која средина и било у ком виду има користи од различитих врста кажњивих понашања, због чега је и сама била склона да их прикрива⁴⁵⁾.

Најзад, стручне службе откривања кривичних дела, заједно са осталим стручним службама кривичног прогона, обављају читав низ послова и у вези са кривичним делима која се по правилу лако откривају, али изискују доста труда око обраде многих података чија је потпуност и прецизност одлучујућа за одлуку о кривици и примени санкције, односно за постизање циљева друштвене самозаштите у тим областима⁴⁶⁾. Међу делима ове врсте налазе се масовно заступљени у општем саставу криминалитета саобраћајни деликти. Активности овде започињу већ са обезбеђивањем доказа, па се протежу преко учешћа у вршењу увиђаја до каснијих укључивања у поступак, зависно од постојећих потреба. Слично је и са највећим бројем кривичних дела против живота и тела.

Служба унутрашњих послова је носилац бројних активности територијалне одбране, у чему сарађује са органима народне одбране. Она руководи потпуно или делимично деловима цивилне заштите, стражарским јединицама за борбу са диверзантама и слично.

После откривања почињених дела рад на непосредном сузбијању и спречавању кажњивих понашања се наставља увођењем у активности и преосталих стручних служби кривичног прогона: јавног тужилаштва

42) G. Stefani, G. Levasseur, R. Jambu-Merlin: „Criminologie et science pénitentiaire”, Paris 1968, p. 61.

43) Б. Јанковић: „Лажним документима до велике зараде”, „Политика”, 25. септембра 1975, стр. 11.

Б. Јанковић: „Махинација са жилетима”, „Политика”, 29. септембра 1975, стр. 8.
Б. Јанковић: „Спорт у служби корупције”, „Политика”, 29. септембра 1975, стр. 9.
Овде су побројани само скорашњи, а не и једини примери из праксе органа кривичног прогона.

44) Б. Јанковић: „Почео кривични прогон корисних малверзација”, „Политика”, 24. септембра 1975, стр. 10.

„Саопштење Танјуг-а” са састанка ИК Председништва ЦК СКЈ од 29. септембра 1975, „Политика”, 30. септембра 1975.

Р. Д. Лукић: „О стању морала у нашем друштву”, „Марксистичка мисао”, бр. 5/76, стр. 13—14.

45) „Резолуција о основама за остваривање друштвене самозаштите у систему самоуправљања”, „Службени лист СФРЈ”, бр. 40/1973, стр. 1240.

46) Б. Личеноски: „Положај и функција специјализованих државних служби друштвене самозаштите у самоуправном друштвено-политичком систему”, Саветовање о друштвеној самозаштити у самоуправном политичком систему” (материјали) I, Институт за политичке студије Факултета политичких наука и Институт за криминолошка и криминалистичка истраживања, Београд, јун 1971, стр. 13.

и суда. Њихов удео у свим настојањима система друштвене самозаштите заслужује посебну пажњу. Одатле отпочиње трновит пут до коначне одлуке и стварне заштите добара друштва. Тај пут мора да буде што краћи, да би се постигла сврха кажњавања, и што сигурнији, како би се удовољило захтевима да се у кривичном праву човјека третира на начин који одговара свјесном, слободном и одговорном лицу", за шта нема упоредног решења у складу са одредбама Устава⁴⁷⁾.

Проверавање раније прикупљених података, њихова допуна новим подацима, испитивање и упознавање личности учиниоца дела и његове ближе средине, праћење сваке околности која посредно или непосредно стоји у вези са деликвентним понашањем, да би се на крају одлучило за најцелисходније решење, посматрано са становишта интереса и друштва и појединаца који остаје члан те заједнице и у моменту када је у сукобу са њеним правилима понашања и треба да јој се врати припремљен да више у таквим сукобима не учествује, изискује не мала стручна знања и уз њих изузетне особине човека, прегаоца. Самосталност судија и сарадња коју остварују са јавним тужиоцем и службом унутрашњих послова, па и шире са друштвено-политичким органима и организацијама, са организацијама удруженог рада и грађанима, јављају се као нови угаони стубови заштитног механизма самоуправног социјалистичког друштва, у његовим посебно осетљивим подручјима.

Резултати постигнути у овом делу кривичног прогона немају, за сада, устаљену вредност, тако да би и ту морало што пре да се учине додатни напори да почетна побољшања добију жељени обим, подразумевајући у вези с тим и обезбеђивање осталих за то неопходних услова (од довољног броја стручњака до савремене опреме).

Два момента која се односе на овај део активности јавних тужилаштава и судова привлачи можда нешто више пажње него остали. Први је трајање поступка и други учесталост поврата, што се везује и за још нека знатно обухватнија питања.

У овом делу заштитни механизми друштва делују успорено, па се пропушта да брзо изречена казна, одмерена према обележјима дела и својствима учиниоца, оствари утицаје и на њега и на могуће преступнике, допринесећи тако потпунијем остварењу утврђене сврхе кажњавања. Самим тим изостаје и успешно извршавање задатака друштвене самозаштите од стране органа тужилаштва и правосуђа. У том смислу је дата и оцена у Резолуцији о основама за остваривање друштвене самозаштите у систему самоуправљања⁴⁸⁾.

Извршење изречених санкција учиниоцима кривичних дела, као завршетак целог поступка, његов је део од изузетног значаја, јер се управо ту долази до коначних резултата које дају предузете мере заштите, у односу на деликвента. Отуда се ту стварају и нове обавезе за судове⁴⁹⁾. Веза између кажњеног учиниоца дела и судије не би смела да се прекида за

47) Ф. Вачић: „Државноправни постулати сувремене државе и њихово мјесто у кривичном праву“, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право“, бр. 1/1973, стр. 39—40.

48) „Службени лист СФРЈ“, бр. 40/1973, стр. 1240.

све време док се он налази на издржавању казне лишења слободе. Она омогућава најпотпунији увид у деловање одбране санкције и подешавање поступања са осуђеником у смислу што успешнијих васпитних утицаја и припремања његовог прихвата после издржане казне, што је често и одлучујуће за даље понашање осуђеног, евентуално враћање криминалитету или трајно одвајање од средине која је допринела уобличавању првобитних ставова у њега.

С друге стране, неопходно је да се суд стара и о одржавању јединства које представља кривични поступак од откривања преко оптужења до пресуђења дела и извршења санкције. То не ретко изостаје у пракси, па се стиче утисак о недозвољеном издвајању посебних целина, чиме се поново слабе превенција и репресија⁴⁹). Исто тако, брига суда мора да буде и благовременост извршења⁵¹).

Упоредо са непосредним супротстављањем криминалитету, стручне службе кривичног прогона имају још једно подједнако, па можда и више значајно поље активности у склопу система друштвене самозаштите. Оно је вишеструко издељено, при чему су сви делови узајамно тесно повезани и условљени.

Ту се зачиње, даље уобличава и учвршћује, најпре васпитна, а онда истраживачка мисија и мисије везане за учешће у законодавним активностима свих стручних служби, а посебно судова. Управо су то и тачке везивања ових служби са осталим деловима друштва у укупној акцији заштите његових добара и интереса и уређивања односа у различитим областима друштвеног живота. Тим путевима се, између осталог, најсигурније одвија и процес подруштвљавања њихових делатности и широког окретања јавности⁵²).

Извесне од тих активности биле су унеколико развијене и до сада. Судови, тужилаштва и служба унутрашњих послова имали су посебне организационе јединице за праћење појава, које су биле боље организоване и активније при републичким установама, него у осталим првостепеним и другостепеним органима. Тако једностран приступ носи у себи бројне недостатке, јер је искључен довољан увид у кретања у основи. Иначе, зависно од организовања ових служби, републичка делегатска скупштина је добијала потпунија обавештења и сигурније предлоге за предузимање мера, него остале скупштине. Крајњи циљ би убудуће овде требало да буде прерастање одељења судске праксе и за праћење криминалитета и осталих штетних појава у истраживачке центре, као језгра разгранатије слу-

49) Неке раније теоретске и практичне расправе нису дале одређене одговоре на питања која се ту постављају у југословенској правосудној пракси и пракси извршења кривичних санкција (Видети — Закључци са VII саветовања Југословенског удружења за кривично право и криминологију, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право“, бр. 3/1968, стр. 498). Међутим, временом су учинени извесни кораци напред, само су они недовољни, што ће донекле бити подстакнуто одредбама предложеним у савезном, републичким и покрајинским кривичним законодавством.

50) „Проблеми казнене политике судова — Реч Т. Васиљевића“, Бгд. 1975, стр. 303.

51) Б. Личеноски: Цит. дело, стр. 19.

52) Тако су постављене и одредбе чл. 222. Устава СФРЈ које се односе на дужности редовних судова, а у истом смислу предвиђају обавезе и Резолуција о основама за остваривање друштвене самозаштите у систему самоуправљања („Службени лист СФРЈ“, број 40/1973) и Идејне и политичке основе организовања и остваривања друштвене самозаштите које је усвојило Председништво ЦК СКЈ, 9. јула 1975 („Комунист“, 14. јул 1975).

жбе за систематско проучавање појава и кретања у овој области. Многа искуства показују да без располагања провереним, вредним подацима нема успешног супротстављања било којој по друштво штетној појави, посебно криминалитету, који прате најтеже последице. Од тога поготову мора да полази и друштвена самозаштита у социјалистичком самоуправном друштву.

*Даљи развој система друштвене самозаштите и стручне
службе кривичног прогона*

Основни правци даљег изграђивања система друштвене самозаштите који се заснивају на што свестранијем укључивању у њега сваког радног човека и грађанина, непосредно и разноврсним облицима његовог удруживања, одлучујуће утичу и утицаће на положај и задатке стручних служби кривичног прогона у том систему.

И у процесу сталног подруштвљавања заштитних делатности, уз остваривање најсавременијег обрасца за одбрану друштвених вредности и интереса, којим су на пословима те врсте обједињене све расположиве снаге заједнице, стручне службе кривичног прогона, и не само оне, остају убудуће значајан носилац настојања у овој области. По својим могућностима и задацима који су им дати, оне у сваком погледу оправдавају своје постојање, као неопходни органи државе који се у све већој мери укључују у шире друштвене токове.

Постепеним, али не и спорим мењањем битних својстава и начина и средстава рада, службе кривичног прогона се чврсто повезују у једну целину са осталим друштвеним чиниоцима, пружајући драгоцену помоћ тамо где сложеност штетних појава онемогућава успешно супротстављање непосредних самоуправних механизма (самоуправне радничке контроле, организације удруженог рада у целини, месне и интересне заједнице). Истовремено оне предано раде на подизању културе безбедности грађана и на њиховом оспособљавању да као носиоци самоуправљања у потпуности преузму на себе одбрану од напада на заједницу и друштвено-економске односе у њој, било да долазе споља или изнутра. С друге стране, носиоци самоуправљања узимају учешћа у раду стручних служби, посредно или непосредно, дајући тако не мали допринос постизању што вреднијих резултата у њиховим редовним активностима.

Да би се та повољна кретања подстакла и убрзала, међу значајне захтеве у вези са изграђивањем и остваривањем система друштвене самозаштите спада и стварање одговарајућих услова за рад стручних служби кривичног прогона. Пре свега, треба отклонити постојеће недостатке у кадровима и омогућити да се они непрекидно усавршавају, како би без тешкоћа пратили збивања о којима и поводом којих одлучују. Претпоставка за успех је и сигурна материјална основа за делатност ових служби, њихова техничка опремљеност и оспособљеност да довољно систематски и свестрано прате и проучавају појаве, да сарађују са научно-истраживачким установама и да су дорасле да тековине нукле не оклевајући примене

у пракси. Растеређивањем стручних служби отвориће се шире могућности за успешнију и друштвеним интересима више усаглашену интервенцију, посматрано са становишта благовременог, брзог и добро спроведеног поступка у целини и прикладног избора и одмеравања санкције према делу и учиниоцу.

Озбиљан корак напред у побољшању и успешнијем раду стручних служби кривичног прогона, који може да се учини у блиској будућности, вероватно ће олакшати и развијање самоуправног судства. Оправдане теоретске недоумице о путевима „преношења кривичне судске функције на друштво” не би смеле да се овде јаве као кочнице изналажењу сваког корисног решења. Било да се оно састоји „у покушају да се у неким случајевима функција кривичног суђења замени ванпроцесним мирењем⁵³⁾”, да се мировна већа усмере на обављање одређене друштвено педагошке и криминално-превентивне улоге⁵⁴⁾, или ка утврђивању стварне надлежности самоуправног суда с обзиром на друштвену опасност почињеног дела⁵⁵⁾, упркос претпостављених недостатака у својствима самог суђења, и најмање смањење обима интервенције стручних служби кривичног прогона благотворно би деловало на њих и осетније допринело да код њих оживе друштвено вредније делатности, од сузбијања и спречавања најтежих видова штетног понашања до изграђивања нормативног система и васпитног рада.

Нема разлога да се не размишља и о томе да би сужавање простора криминализације и ширење подручја самоуправног судовања на тим основама било двоструко корисно. У бољим условима, због обавезе да се интервенише само тамо где је њихова интервенција неопходна, стручне службе кривичног прогона ће се даље усавршавати и бити успешније, док ће самоуправни судови најсавесније приступити решавању не само декриминализованих понашања него и знатно шире узетих друштвено-патолошких појава које доприносе или погодују јављању криминалитета⁵⁶⁾.

Владан А. Василијевић

53) М. Грубач: „Могућности и границе преношења кривичне судске функције са државе на друштво”, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право”, бр. 4/1973, стр. 577.

54) Ј. Печар: „Мировна већа — чинилац вандржавног ангажовања у расправљању друштвено негативних појава”, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право”, бр. 4/1974, стр. 590.

55) С. Татарац: „Могућност и границе преношења државних кривичних функција на друштвене органе”, „Југословенска ревија за криминологију и кривично право”, бр. 4/1973, стр. 605—606.

56) Исто, стр. 608.

— РЕЗЮМЕ —

Основания для определения роли и положения специальных служб уголовного преследования в осуществлении общественной самозащиты

Общественная самозащита — оборонительная система самоуправленияемого социалистического общества — объединяет в себе целый ряд видов деятельности граждан ее несущих: от трудящихся трудовых организаций и граждан в местных сообществах и до специальных служб, на которые возложены особые, более сложные задачи. Такое положение открывает данной системе самые широкие возможности для оказания противодействия всем видам общественно-опасных действий и бездействий. В тоже время единство деятельности, направленной на борьбу и предупреждение деяний, противоречащих существующим в обществе правилам — получают здесь свое полное содержание, ибо происходит и перераспределение прав и обязанностей между соответствующими, особо организованными частями общества. Точно также и в рамках сообществ центр тяжести с государственных органов и служб переходит на формы объединений свободных производителей и граждан и на виды деятельности, с ними связанные.

В рамках этой деятельности между носителями системы общественной самозащиты особое место принадлежит специальным службам уголовного розыска. Имея своей задачей борьбу с самыми общественно-опасными деяниями, угрожающими или уничтожающими ключевые ценности и блага сообщества, они организуют и осуществляют деятельность на основах, связанных с самой природой явлений, отличительными особенностями нарушителей, учащенностью и формами наказуемых по закону деяний, а на широких просторах общей общественной интервенции в данной области, в которой они изменяются вследствие криминализации и декриминализации.

A SUMMARY

„Basis for a definition of the role and position of expert department for criminal persecution in the process of realisation of public protection“

Public protection (of its basic values by the citizens in voluntary action) as a defensive system of the self-government socialist society, has incorporated in itself a great number of activities of a great number of its various principals: workers employed in the enterprises and citizens in the local communities, and expert departments which are entrusted with special and more complex tasks. This has provided the system with the widest possible opportunity for resistance to all detrimental and dangerous activities. At the same time, joint activity directed at the suppression and prevention of anti-social activities are given their full meaning, and a distribution of rights and obligations among the vari-

ous organised public factors has been carried out, within the country as a whole. The accent has been transferred from the state administration and its expert departments to the forms of association of vorkers and citizens and the activities following them.

In this connection, special attention must be devoted to the expert departments of criminal persecution. Being entrusted with the task of resistance to the socially most detrimental and dangerous activities in respect of the basic values and goods of the community, they have been organised to carry out activities depending on the very nature of the act, characteristics of the doers, the frequency and forms of prohibited conduct, and the scope of the over-all public intervention in this field which is susceptible to changes by criminalisation and decriminalisation.

— R É S U M É —

Les fondements de la détermination du rôle et de la position des services techniques de la poursuite pénale dans la réalisation de l'autoprotection sociale

L'autoprotection sociale en tant que système de défense de la société socialiste autogestionnaire unifie en elle-même toute une série d'activités de ses différents promoteurs, à partir des ouvriers dans les organisations de travail et des citoyens dans les communautés locales, jusqu'aux services techniques auxquels sont confiés les devoirs spéciaux, plus complexes. C'est ce qui donne, justement, à ce système les possibilités les plus larges de s'opposer à tous les aspects des faits socialement nuisibles et dangereux. En même temps, l'unité des activités dirigées vers la répression et l'empêchement des comportements qui sont en opposition avec les règles établies de la société acquiert ici tout son sens, en y ajoutant que de cette manière est effectuée la redistribution correspondante des droits et devoirs entre les parties organisées en particulier déterminées de la société, et en général au sein de la communauté. Le point central passe des organes et des services sociaux aux formes d'association des producteurs libres et des citoyens aux activités qui les accompagnent.

Dans la sphère de ces mouvements, parmi les promoteurs du système de l'autoprotection sociale, une place à part occupent les services techniques de la poursuite pénale. En ayant pour mission de s'opposer aux faits socialement les plus dangereux et nuisibles qui menacent ou détruisent les valeurs clés et les biens de la communauté, ils organisent et réalisent les activités sur les bases qui sont liées à la nature même des faits, les qualités distinctives des auteurs, la fréquence et les formes de manifestation des comportements qui ne sont pas permis et les espaces de l'intervention sociale tout entière dans ce domaine qui changent par la criminalisation et la décriminalisation.